

ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ОПТИМІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

ВЛАСОВА Н. О., СМОЛЬНЯКОВА Н. М., МИХАЙЛОВА О. В.

УДК 336.777:339.37

Власова Н. О., Смольнякова Н. М., Михайлова О. В. Принципы та основні етапи оптимізації в системі управління оборотними активами на підприємствах роздрібної торгівлі

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення оптимальної потреби в оборотних активах підприємствами торгівлі на основі системного підходу. Уточнено економічний зміст процесу оптимізації як пріоритетного напрямку в системі управління оборотними активами. Визначено, що оптимальною може бути мінімальна, максимальна або середня величина оборотних активів залежно від певних умов. Систематизовано принципи оптимізації оборотних активів та розкрито їх зміст. Розроблено структурно-логічну модель оптимізації оборотних активів у вигляді певної послідовності етапів. Перші два етапи передбачають визначення спрямованості оптимізації на основі її принципів, відповідно до цілей управління та підходу до формування оборотних активів, а також оцінку змін і резервів розвитку операційної та фінансової діяльності. Змістом центрального етапу є обґрунтування нормативів за критерієм достатності оборотних активів для забезпечення товарообороту та розрахунку їх базових параметрів. Наведено умови вибору методичних підходів і методів нормування. На заключних етапах запропоновано коригування базових нормативів за критеріями ліквідності та рентабельності, формування нормативів управління та оптимізація джерел фінансування оборотних активів.

Ключові слова: оборотні активи, оптимізація, принципи оптимізації, нормативи, критерії.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 17.

Власова Наталія Олександрівна – кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: nvlasova.vlasova@yandex.ua

Смольнякова Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: volosov63@gmail.com

Михайлова Олена Валентинівна – старший викладач, кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: emi65@mail.ru

УДК 336.777:339.37

Власова Н. А., Смольнякова Н. Н., Михайлова Е. В. Принципы и основные этапы оптимизации в системе управления оборотными активами на предприятиях розничной торговли

Статья посвящена актуальной проблеме определения оптимальной потребности в оборотных активах предприятиями торговли на основе системного подхода. Уточнено экономическое содержание процесса оптимизации как приоритетного направления в системе управления оборотными активами. Определено, что оптимальной может быть минимальная, максимальная или средняя величина оборотных активов в зависимости от определенных условий. Систематизированы принципы оптимизации оборотных активов и раскрыто их содержание. Разработана структурно-логическая модель оптимизации оборотных активов в виде определенной последовательности этапов. Первые два этапа предусматривают определение направленности оптимизации на основе ее принципов, в соответствии с целями управления, и подхода к формированию оборотных активов, а также оценку изменений и резервов развития операционной и финансовой деятельности. Содержанием центрального этапа является обоснование нормативов по критерию достаточности оборотных активов для обеспечения товарооборота и расчеты их базовых параметров. Приведены условия выбора методических подходов и методов нормирования. На заключительных этапах предложены: корректировка базовых нормативов по критериям ликвидности и рентабельности, формирование нормативов управления и оптимизация источников финансирования оборотных активов.

Ключевые слова: оборотные активы, оптимизация, принципы оптимизации, нормативы, критерии.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Формул.:** 2. **Библ.:** 17.

Власова Наталья Александровна – кандидат экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики предприятий питания и торговли, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: nvlasova.vlasova@yandex.ua

Смольнякова Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики предприятий питания и торговли, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: volosov63@gmail.com

Михайлова Елена Валентиновна – старший преподаватель, кафедра экономики предприятий питания и торговли, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: emi65@mail.ru

UDC 336.777:339.37

Vlasova N. A., Smolnyakova N. N., Mikhaylova Y. V. Principles and Main Stages of Optimisation in the System of Management of Circulating Assets in Retail Trade Companies

The article is devoted to the urgent problem of identification of the optimal requirements in circulating assets of trade companies on the basis of a system approach. It specifies economic content of the process of optimisation as a priority direction in the system of management of circulating assets. It identifies that the minimal, maximal or middle value of circulating assets could be optimal depending on certain conditions. It systemises principles of optimisation of circulating assets and reveals their essence. It develops a structural and logical model of optimisation of circulating assets in the form of a certain consequence of stages. The first two stages envisage identification of direction of optimisation on the basis of its principles in accordance with goals of management and approach to formation of circulating assets and also assessment of changes and reserves of operational and financial activity. The content of the central stage is justification of standards by criterion of sufficiency of circulating assets for provision of turnover and calculation of the basic parameters. The article provides conditions of selection of methodical approaches and methods of regulation. It offers adjustment of basic standards at final stages by criteria of liquidity and profitability, formation of standards of management and optimisation of sources of financing circulating assets.

Key words: circulating assets, optimisation, optimisation principles, standards, criteria

Pic.: 1. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 17.

Vlasova Natalya A. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Economics of Catering and Trade Enterprises, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: nvlasova.vlasova@yandex.ua

Smolnyakova Natalya N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Trade and Catering Enterprises Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: volosov63@gmail.com

Mikhaylova Yelena V. – Senior Lecturer, Department of Economics of Catering and Trade Enterprises, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: emi65@mail.ru

Під впливом світової фінансової кризи, нестабільності зовнішнього середовища, посилення конкуренції перед торговельними підприємствами постає проблема забезпечення життєздатності та створення умов для подальшого розвитку. Її розв'язання потребує вдосконалення системи управління торговельним підприємством, і, у першу чергу, стосовно оборотних активів. Вдале управління цими активами дозволяє підвищити ефективність операційної та фінансової діяльності у взаємозв'язку.

Пріоритетним напрямом вирішення основних завдань управління оборотними активами є формування механізму оптимізації, що дозволяє обрати серед альтернативних найкращий варіант їх обсягу і структури з точки зору цілей розвитку підприємств торгівлі.

Значущість проблем, що пов'язані з оптимізацією оборотних активів торговельних підприємств, пояснюється також тим, що: оборотні активи мають переважну частку в загальному обсязі майна, тому навіть незначні їх зміни або невідповідність оптимізаційним параметрам можуть мати помітний позитивний або негативний ефект; ці активи характеризуються високою мобільністю та швидкістю обороту; від обсягу, структури та швидкості руху оборотних активів залежать можливості суб'єктів господарювання щодо нарощування обсягів обороту, забезпечення відповідних рівнів ліквідності, платоспроможності, рентабельності тощо.

Отже, складність категорії «оборотні активи» (їх натурально-речовинна та вартісна форми); зв'язок не тільки з фінансовим управлінням, але й операційним менеджментом, можливості багатоваріантного їх складу відповідно до цілей розвитку підприємства вимагають особливих підходів і окремого розгляду проблем оптимізації з урахуванням галузевих особливостей торговельної галузі.

Питання оптимізації оборотних активів висвітлюють майже всі науковці, що займаються проблемами управління оборотними активами: М. Баканов, І. Балабанов, І. Бланк, В. Блонська, В. Бочаров, Н. Власова, І. Кірейцев, В. Ковальов, М. Коробов, М. Крейніна, Л. Лігоненко, К. Мельничук, А. Поддєрьогін, Р. Слав'юк та ін.

Однак, залежно від цілей дослідження, ученими розглядаються окремі аспекти та сутнісні характеристики оптимізації. Деякі автори звужують процес оптимізації до розрахунків потреби в оборотних активах шляхом нормування [1, 3, 12], інші досліджують питання, що пов'язані з оптимізацією обсягу і структури капіталу [4]. Різняться думки авторів і щодо критеріїв оптимізації [7, 9, 14] та з приводу того, яку величину оборотних активів вважати оптимальною [1, 8, 10].

Незважаючи на значну кількість публікацій з проблем оптимізації, ряд теоретичних і практичних питань залишаються невирішеними. Їх розв'язання потребує чіткого уявлення про економічний зміст процесу оптимізації, системного його представлення та обґрунтування з урахуванням галузевої специфіки.

Метою даної статті є висвітлення методологічних засад оптимізації оборотних активів та побудова структурно-логічної моделі цього процесу.

Важливим завданням та етапом системи управління оборотними активами торговельних підприємств є визначення оптимальної потреби в цих активах. Значна кількість науковців [1 – 4] вважає, що оптимальною є мінімальна величина оборотних активів, яка є необхідною для забезпечення нормального і безперервного процесу реалізації та розрахунків.

Визначення оптимального розміру оборотних активів як мінімального нам здається суперечливим.

Оптимізація (*optimus* (лат.) – найкращий) трактується в довідковій економічній літературі як знаходження найкращого варіанту з безлічі можливих, що гарантує отримання максимального ефекту при мінімальних витратах [5].

Економічно оптимальним є стан або розвиток економічної системи, найкращий з точки зору її цілей за наявних зовнішніх і внутрішніх умов [6]. Якщо як «максимальний ефект» прийняти досягнення цілі управління оборотними активами, а під «мінімальними витратами» розуміти не тільки витрати, що пов'язані з формуванням та утриманням оборотних активів, а й витрати, що виникають за умов відсутності необхідних активів у достатній кількості, то оптимальними, залежно від цілей підприємства та певних обмежень, можуть бути як мінімальні, так і максимальні та середні розміри оборотних активів. Таким чином, визначення оптимального розміру оборотних активів повинно узгоджуватись з певними цілями, які є орієнтиром у управлінні ними.

Ще однією важливою умовою оптимізації є відповідність певного варіанту рішень обраному критерію оптимальності (ознаці, яка вказує на найкращий спосіб вирішення будь-якого завдання і є мірилом вибору) [6].

В органічній єдності з критерієм оптимальності визначається і система обмежень. Отже, оптимізацію оборотних активів можна розглядати як систему способів і методів обґрунтування найкращого, з точки зору обраних цілей та критерію оптимальності, варіанта потреби в цих активах за певних обмежень.

Відомо, що занадто значні оборотні активи зв'язують відповідний капітал і зменшують можливість його вигідного альтернативного використання, уповільнюють його оборот, що відбивається на витратах і фінансових результатах діяльності. У той же час брак оборотних активів не тільки спричиняє перебої в торгово-операційному процесі та призводить, у зв'язку з цим, до зниження обсягу товарообороту і прибутку в поточному періоді, а й може сприяти втраті споживачів, що матиме негативні наслідки у майбутньому. Саме тому визначення оптимальної величини оборотних активів, дотримуючись якої підприємство може нівелювати негативні наслідки, є об'єктивною необхідністю.

Оптимізацію можна вважати пріоритетним напрямом в побудові економічного механізму управління оборотними активами, бо її результатом є не тільки розрахунок оптимального обсягу та структури, а й встановлення нормативів та оптимізаційних параметрів, а також побудова ефективного механізму оптимізації джерел фінансування оборотних активів.

Методологічною основою та необхідним підґрунтям процесу оптимізації є принципи, на які вона спирається.

В економічній літературі питання, пов'язані зі систематизацією принципів (основних положень), на яких ґрунтується оптимізація оборотних активів, не знайшли належного висвітлення. Науковці в переважній більшості в своїх дослідженнях спираються на принципи формування активів [9, 10] та оптимізації співвідношення активів [11].

Розглянувши зазначені принципи та врахувавши пріоритетність оптимізації в системі управління оборотними активами, вважаємо за можливе сформулювати основні її принципи (табл. 1).

Беручи до уваги зазначене, процес оптимізації оборотних активів торговельного підприємства можна надати у вигляді певної послідовності етапів (рис. 1). Розглянемо більш детально кожен з етапів процесу оптимізації оборотних активів.

1. Визначення спрямованості оптимізації відповідно до її принципів, підходу до формування оборотних активів та критеріїв оптимальності. Узгодження з цілями управління оборотними активами. На цьому етапі для визначення спрямованості та завдань оптимізації необхідно орієнтуватись на зазначені принципи та виходити з цілей управління оборотними активами, узгоджених з цілями фінансового управління та загальними цілями діяльності торговельного підприємства. Основною стратегічною цільовою установкою оптимізації є визначення обсягу і структури оборотних активів, достатніх для забезпечення ефективної довгострокової торговельної та фінансової діяльності підприємства. З позиції поточної діяльності найважливішою є ціль забезпечення ліквідності та мінімізації ризику.

Виходячи з цього, оптимізацію обсягу та структури оборотних активів необхідно спрямовувати на досягнення прийнятного співвідношення рівня ефективності та ризику торговельної діяльності за певних умов. Спрямованість оптимізації визначається також підходом до формування обсягу оборотних активів (агресивним, консервативним або помірним), у рамках якого визначаються та встановлюються відповідні критерії оптимальності, до яких відносять: достатність, рівні ліквідності, оборотності, рентабельності та ризику.

2. Оцінка можливих резервів розвитку операційної діяльності та змін в організації торговельно-технологічних процесів і системі розрахунків. Виконуючи розрахунки оптимальної потреби в оборотних активах, необхідно виходити з можливостей розвитку діяльності та передбачати певні резерви, які забезпечать можливості приросту товарообороту та диверсифікації операційної діяльності у найближчій перспективі. Одночасно важливо оцінити та врахувати зміни в умовах придбання та поставки товарів; обмеженнях з боку попиту, матеріально-технічної бази, можливостей доставки; структурі витрат, пов'язаних з товарними запасами; системі та умовах розрахунків.

3. Обґрунтування нормативів відповідно до критерію достатності. Оборотні активи як елемент ресурсного потенціалу призначені для організації забезпечення безперервного й планомірного процесу господарської діяльності, що може бути досягнуто за умов забезпечення обсягу товарообороту відповідно до попиту цими видами активів. Тому достатність як критерій оптимальності передбачає наявність такої величини оборотних активів, яка дозволить досягти запланованого обсягу і структури товарообороту та безперебійного фінансування поточних потреб за умов збереження або скорочення тривалості операційного циклу.

Таблиця 1

Характеристика принципів оптимізації оборотних активів

Принципи	Зміст принципу
1. Взаємозв'язок із загальною системою фінансового управління. Спрямованість на цілі розвитку	Цілі та завдання оптимізації оборотних активів повинні орієнтуватись на цілі розвитку підприємства та підпорядковуватись загальній системі фінансового управління
2. Урахування перспектив розвитку підприємства	Оптимальна потреба в оборотних активах повинна забезпечувати можливості приросту реалізації в найближчій перспективі
3. Забезпечення відповідності співвідношення оборотних активів умовам діяльності торговельного підприємства	Урахування зовнішніх і внутрішніх умов діяльності підприємства та їх змін при виборі співвідношення складових оборотних активів
4. Досягнення мінімізації витрат із залучення та утримання оборотних активів	Спрямованість на отримання «максимально го» результату при «мінімальних» витратах
5. Варіативний підхід до розробки рішень у процесі оптимізації	Урахування критеріїв (ліквідності, оборотності, рентабельності та ін.) при виборі оптимального варіанта
6. Забезпечення структури оборотних активів, прийнятної з позиції ефективності господарської діяльності	Спрямування оптимізації складу оборотних активів на забезпечення повного їх використання та підвищення потенціальної їх спроможності генерувати прибуток
7. Забезпечення структури оборотних активів, прийнятної з позиції мінімізації ризику	Вибір варіанту потреби в оборотних активах за обсягом і структурою, що дозволить мінімізувати ризик втрати ліквідності
8. Комплексний характер прийняття рішень з оптимізації	Досягнення компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю. Узгодженість рішень з оптимізацією оборотних активів з джерелами їх фінансування та кінцевими результатами діяльності підприємства

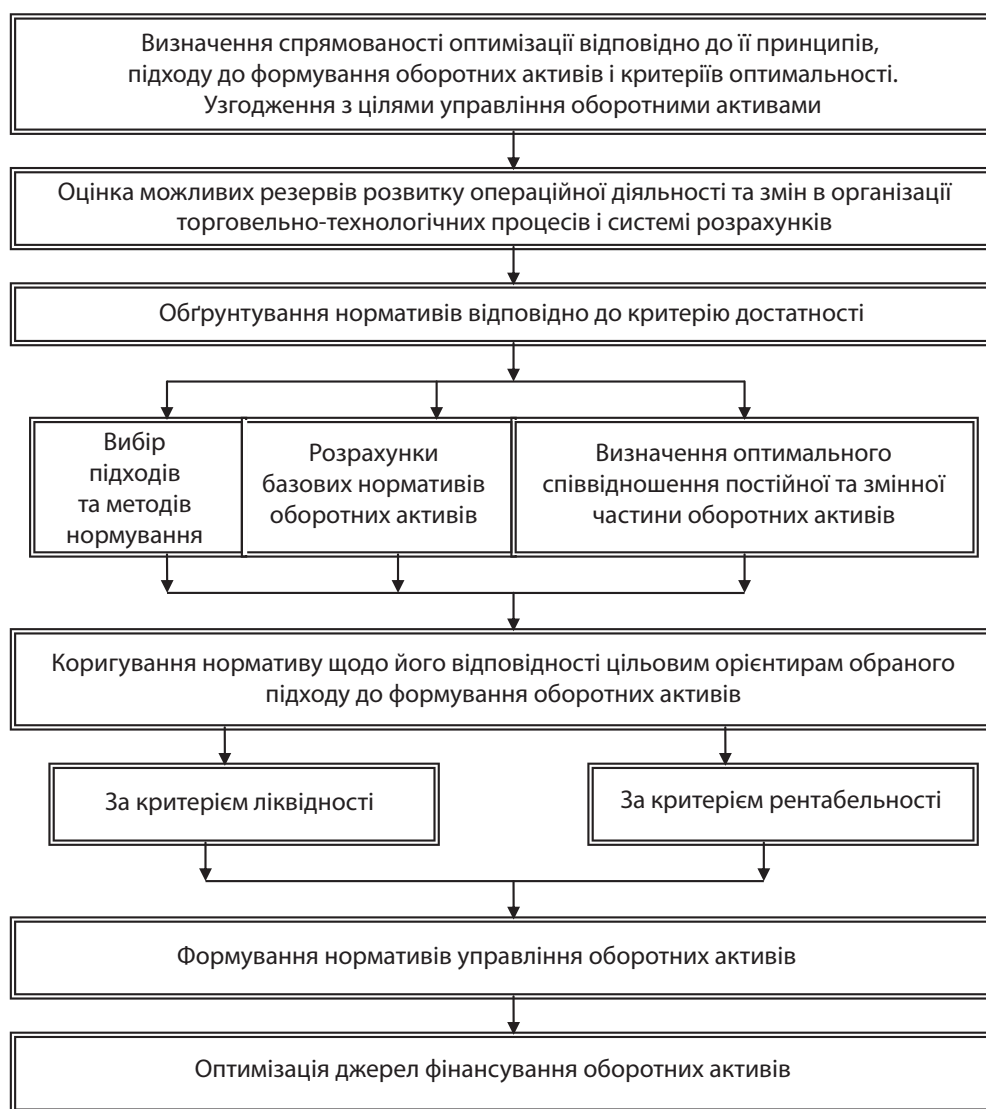

Рис. 1. Структурно-логічна модель процесу оптимізації оборотних активів

Процес нормування за цим критерієм складається з трьох стадій:

3.1. Вибір підходів і методів нормування. На першій стадії здійснюється вибір підходів і методів нормування. Якість процесу нормування як засобу та початкової бази оптимізації залежить від правильності цього вибору.

Теорія та практика нормування оборотних активів має достатньо широкий методичний апарат, який докладно досліджено в працях вітчизняних і зарубіжних вчених [4, 9, 10, 12 – 15]. Разом з тим обґрунтування методів і методичних підходів є досить непростою та неоднозначною проблемою. Це пов'язано як з особливостями використання оборотних активів на торговельних підприємствах (орієнтацією на мінливий та важкопрогнозований попит споживачів, наявністю різноманітних відносин з великою кількістю постачальників), так і з труднощами застосування певного методичного інструментарію більшістю підприємств в силу їх невеликих розмірів.

Передусім, вибір методичних підходів і методів нормування повинен ґрунтуватись на завданнях опти-

мізації відповідно до її цілей та критеріїв, прогнозованих змін у діяльності підприємства, визначених на попередніх етапах, а також на певних принципах нормування, а саме: системності, надійності, реальності, науковості, ефективності [16].

Методичні підходи, що пропонуються науковцями до використання, розрізняються критеріальною спрямованістю, ступенем деталізації, точністю розрахунків та базуються на певних методах нормування.

Традиційно в економічній літературі виділяють чотири групи методів нормування оборотних активів: метод техніко-економічних розрахунків; економіко-статистичні методи; економіко-математичні методи; евристичні методи (експертних оцінок).

Вибір методичних підходів і методів нормування оборотних активів здійснюється на основі: цілей та завдань оптимізації; підходу до формування оборотних активів, відповідних йому критеріїв та обмежень; їх видів та елементів; обсягу і деталізації необхідної інформації (характеру прогнозованих змін в основних результатах діяльності, умовах торгово-технологічного процесу, системі розрахунків); стадії життєвого циклу підприємства, його типу та розміру; доступності, простоти ме-

тоду нормування та трудомісткості розрахунків; можливості використання програмного забезпечення.

3.2. Розрахунки базових нормативів оборотних активів. На цій стадії на основі обраного методичного підходу здійснюються розрахунки обсягів і рівнів окремих видів оборотних активів та їх загального нормативу з використанням перелічених методів. Розраховані нормативи повинні відповідати заданому критерію достатності.

Норматив буде вважатись оптимальним з точки зору критерію достатності, якщо плановані темпи зростання товарообороту перевищуватимуть темпи збільшення обсягу товарних запасів. Одночасно під час визначення нормативу необхідно враховувати обмеження, які впливають на розмір запасу. Обмеження, обумовлені попитом, підприємства торгівлі враховують під час планування товарообороту. Витрати, пов'язані з доставкою та утриманням товарних запасів, обсяг складських приміщень і термін придатності (для продовольчих товарів) враховують під час обґрунтування поелементних нормативів.

Відповідно до обраного підходу розрахунки нормативу можуть здійснюватись як за загальною величиною товарних запасів, так і за окремими елементами із застосуванням різних методів. В останньому випадку загальний запас розподіляють на елементи залежно від цільового призначення кожної частини.

3.3. Визначення оптимального співвідношення постійної та змінної частини оборотних активів. На цій стадії забезпечується оптимальне співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів.

Величина оборотних активів визначається не лише потребами торгово-технологічних процесів, але і випадковими чинниками. Тому в процесі управління оборотними активами слід визначати їх сезонну (або іншу циклічну) складову, яка є різницею між максимальною і мінімальною потребою в них протягом року. У цьому випадку оборотні активи підприємства прийнято підрозділяти на постійні та змінні [17].

Нормативи обсягу та структури оборотних активів, розраховані із застосуванням розглянутих методичних підходів та методів, можна вважати базовими, оскільки:

- ✦ *по-перше*, ці нормативи розраховані, виходячи з критерію достатності активів для забезпечення товарообороту. Це є логічним відображенням основної функції товарних запасів – задоволення попиту. Від відповідності оборотних активів попиту залежить їх оборотність, ліквідність і спроможність генерувати прибуток. Обґрунтованість нормативів за критерієм достатності дасть змогу визначити оптимальну потребу в оборотних активах з позиції забезпечення майбутніх доходів та ефективності діяльності;
- ✦ *по-друге*, у процесі оптимізації зазначені нормативи можуть коригуватись у процесі пошуку та вибору найкращого варіанта обсягу та структури оборотних активів з урахуванням критеріїв ліквідності та рентабельності.

4. Коригування нормативу щодо його відповідності цільовим орієнтирам обраного підходу до формування оборотних активів. На цьому етапі здій-

снюється оцінка відповідності розрахованої структури оборотних активів цільовим орієнтирам підходів до формування, критеріям ліквідності та рентабельності, а також її коригування. Забезпечення оптимальної структури за цими позиціями зводиться до вирішення двох важливих завдань.

4.1. Коригування нормативу на основі критерію ліквідності. Оптимізація структури оборотних активів з позиції забезпечення ліквідності передбачає таке співвідношення їх видів, яке б усувало проблеми з платоспроможністю на основі рекомендованих критеріїв. Тому змістом цієї стадії є перевірка відповідності структури оборотних активів прийнятному рівню ліквідності та її коригування у разі необхідності.

Важливість підтримання ліквідності на певному рівні визначається тим, що даний показник характеризує ступінь ефективності функціонування оборотних активів. У свою чергу, ефективне функціонування цих активів безпосередньо пов'язане зі зниженням витратності торгово-операційних процесів, поліпшенням структури товарообороту, організацією розрахунків та, в остаточному підсумку, з отриманням прибутку. Тому для забезпечення ефективності функціонування підприємства необхідно контролювати рівень ліквідності та оперативно реагувати для його підтримання змінами в структурі оборотних активів.

Оптимальним буде такий варіант структури оборотних активів, за якої виконується така умова:

$$L(X_1, X_2, \dots, X_n) \rightarrow Q, \quad (1)$$

де $L(X_1, X_2, \dots, X_n)$ – функція рівня ліквідності оборотних активів; Q – оптимальний рівень ліквідності, що визначається для кожного конкретного підприємства.

Орієнтація на рівень ліквідності, який рекомендується науковцями як нормативний, може призвести до невірних результатів у розрахунках отриманої структури оборотних активів для конкретного підприємства. Це обумовлено тим, що такі нормативи пропонуються для всіх підприємств, незалежно від галузевої приналежності, виду та конкретних умов діяльності, а також характеризуються помітним діапазоном. Тому більшість науковців вважає, що «нормальним» рівнем ліквідності для кожного підприємства буде показник, який розрахований з урахуванням умов діяльності саме цього підприємства.

Орієнтований рівень ліквідності повинен мати «нормативний коридор» від мінімального до максимального значення. І залежно від обраного підходу до формування оборотних активів підприємство обирає граничне або середнє значення рівня ліквідності для коригування їх структури в бік оптимальної.

Розраховуючи нормативне значення рівня ліквідності, необхідно враховувати показники оборотності, тому що ліквідність і платоспроможність безпосередньо залежать від того, наскільки швидко ці види активів перетворюються на реальні кошти. Значення урахування оборотності полягає в тому, що її показники дозволяють оцінити швидкість обертання активів у динаміці, на відміну від показників ліквідності, які характеризують

можливість погашення зобов'язань у статичі. Оборотно́сть повинна бути такою, щоб забезпечити нормальну ліквідність при достатньому обсязі запасів для безперервного процесу реалізації. Особливо це стосується оборотності товарних запасів і дебіторської заборгованості – як менш ліквідних активів.

Обираючи мінімальний рівень ліквідності в межах «нормативного коридору», підприємство повинно бути готовим до високого ступеня ризику неплатежів і втрати платоспроможності. Орієнтуючись на максимальний рівень, торговельне підприємство, мінімізуючи фінансові ризики, може мати проблеми зі збутом та отриманням прибутку.

4.2. Коригування нормативу на основі критерію рентабельності. Відомо, що різні рівні окремих видів оборотних активів по-різному впливають на прибуток. Так, високий рівень товарних запасів забезпечує безперервність процесу реалізації, досягнення необхідних темпів підвищення обороту відповідно до попиту і одночасно високий рівень витрат з утримання цих запасів, що може негативно відбитись на прибутку. Грошові активи, як правило, не вважаються джерелами доходів, але можуть бути такими при альтернативному їх використанні (у формі фінансових вкладень). Однак це вже стосується розподілу фінансових ресурсів.

Умовою оптимальності за критерієм рентабельності є:

$$W(X_1, X_2, \dots, X_n) \rightarrow \max, \quad (2)$$

де $W(X_1, X_2, \dots, X_n)$ – функція ефективності (рентабельності) активів.

Орієнтація оптимізації структури оборотних активів на максимальну рентабельність може призвести до високої частки низьколіквідних активів та уповільнення оборотності.

Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що оптимальною, з урахуванням критеріїв ліквідності та рентабельності, буде така структура оборотних активів, за якої досягається максимальна ефективність їх використання на основі заданого рівня ліквідності, тобто виконуються сукупно умови L та W .

5. Формування нормативів управління оборотними активами. На цьому етапі на основі попередніх розрахунків остаточно приймаються рішення щодо нормативних обсягів і структури оборотних активів за видами та елементами. Ці нормативи можна вважати нормативами управління [6], оскільки вони: є науково обґрунтованими; характеризують кількісну та якісну міру різних елементів; є основою фінансового планування, визначають максимально припустимі пропорції; дозволяють вирішувати завдання торгово-операційної діяльності комплексно та цілеспрямовано; можуть використовуватись у співставленні з фактичними даними при оцінці ефективності управління оборотними активами.

6. Оптимізація джерел фінансування оборотних активів. Потреба в оборотних активах та їх структура повинна узгоджуватись з джерелами фінансування з позиції такого поєднання власного та позикового капіталу, яке оптимізує співвідношення прийнятної ризику

фінансової стійкості та високої рентабельності власних фінансових ресурсів.

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що оптимізація не зводиться тільки до розрахунку нормативів, а й передбачає поточне регулювання, маневрування окремими елементами оборотних активів у контексті системи управління цими активами.

ВИСНОВКИ

Дослідження процесу оптимізації оборотних активів в підприємствах торгівлі дозволило отримати такі результати:

- ✦ уточнено, що, залежно від цілей підприємства, певних обмежень та підходів до формування, оптимальною може бути обрана мінімальна, максимальна або середня величина оборотних активів;
- ✦ систематизовано принципи оптимізації оборотних активів як методологічні засади її здійснення;
- ✦ розроблено структурно-логічну модель процесу оптимізації оборотних активів з виділенням критеріїв і умов відповідності їм та розкрито зміст її етапів.

Урахування теоретичних положень та використання запропонованої моделі дозволить підприємствам торгівлі системно підходити до процесу оптимізації оборотних активів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансова діяльність підприємства : підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Либідь, 2003. – 384 с.
2. Фінансовий менеджмент / За ред. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 496 с.
3. Мельничук К. С. Управління оборотними активами підприємств як необхідна складова забезпечення їх ефективної діяльності / К. С. Мельничук // Наука й економіка. – 2009. – № 4(16), Т. 2. – С. 108 – 112.
4. Управління структуруванням власного капіталу акціонерних товариств : монографія / Р. А. Слав'юк, Н. М. Чиж. – К. : УБС НБУ, 2009. – 358 с.
5. Борисов Е. Ф. Экономика: справочник / Е. Ф. Борисов, А. А. Петров, Ф. Ф. Стерлигов. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 400 с.
6. Инструментарий экономической науки и практики : научно-популярный справочник / А. М. Румянцев, Е. Г. Яковенко. – М. : Знание, 1985. – 304 с.
7. Крейнина М. Н. Анализ финансовой деятельности предприятия для совершенствования бизнеса / М. Н. Крейнина. – М. : Учеб. метод. центр при М-ве Рос. Федерации по налогам и сборам, 2002. – 208 с.
8. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами / И. А. Бланк. – К. : ИТЕМЛтд, АДЕФ-Украина, 1996. – 534 с.
9. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом / И. Т. Балабанов. – изд. 2-е. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 243 с.
10. Бочаров В. В. Современный финансовый менеджмент / В. В. Бочаров. – СПб. : Питер, 2006. – 464 с.

11. Храпкина В. В. Методы управления активами предприятия / В. В. Храпкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nbu.v.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2011_1/hrapkina.pdf

12. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. – 5-те вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.

13. Власова Н. О. Цілі та зміст політики формування оборотних активів торговельного підприємства / Н. О. Власова, О. В. Михайлова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Вип. 2(12). – Харків : ХДУХТ, 2010. – С. 235 – 241.

14. Ковалєв В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 768 с.

15. Бригхем Ю. Финансовый менеджмент : в 2 т. / Ю. Бригхем, Л. Гапенски ; пер. с англ. – СПб. : Экономическая школа, 1998. – Т. 1. – 497 с.

16. Аракчеев Е. А. Нормирование оборотных средств предприятия / Е. А. Аракчеев // Экономика и менеджмент: сб. науч. трудов НГТУ. – вып. 1(51). – Новосибирск : НГТУ, 2008. – С. 105-110.

17. Бланк И. А. Торговый менеджмент / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2006. – 784 с.

REFERENCES

Arakcheev, E. A. "Normirovanie oborotnykh sredstv predpriiatiia" [Normalization of working capital.]. *Ekonomika i menedzhment*, no. 1(51) (2008): 105-110.

Borisov, E. F., Petrov, A. A., and Sterligov, F. F. *Ekonomika* [Economy]. Moscow: Finansy i statistika, 1997.

Blank, I. A. *Strategiia i taktika upravleniia finansami* [The strategy and tactics of financial management]. Kyiv: ITEMltd, ADEF-Ukraine, 1996.

Balabanov, I. T. *Osnovy finansovogo menedzhmenta. Kak upravliat kapitalom* [Fundamentals of Financial Management. How to manage capital.]. Moscow: Finansy i statistika, 1997.

Bocharov, V. V. *Sovremennyy finansovyy menedzhment* [Modern financial management]. St. Petersburg: Piter, 2006.

Brigkhem, Yu., and Gapenski, L. *Finansovyy menedzhment* [Financial management.]. St. Petersburg: Ekonomicheskai shkola, 1998.

Bandurka, O. M., Korobov, M. Ya., and Orlov, P. I. *Finansova diialnist pidpriemstva* [The financial activities of the company]. Kyiv: Lybid, 2003.

Blank, I. A. *Torgovyy menedzhment* [Trade management]. Kyiv: Elga; Nika-Tsentr, 2006.

Finansovyi menedzhment [Financial Management]. Kyiv: TsUL, 2002.

Khrapkina, V. V. "Metody upravleniia aktivami predpriiatiia" [Methods for enterprise asset management]. http://www.nbu.v.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2011_1/hrapkina.pdf

Kovalyov, V. V. *Vvedenie v finansovyy menedzhment* [Introduction to Financial Management.]. Moscow: Finansy i statistika, 2000.

Kreynina, M. N. *Analiz finansovoy deiatelnosti predpriiatiia dlia sovershenstvovaniia biznesa* [Analysis of the financial activities of the enterprise to improve business.]. Moscow: Ucheb.-metod. tsentr pri M-ve Ros. Federatsii po nalogam i sboram, 2002.

Melnychuk, K. S. "Upravlinnia oborotnymy aktyvamy pidpriemstv iak neobkhdna skladova zabezpechennia ikh efektyvnoi diialnosti" [Management of current assets of companies as a necessary part of ensuring their effective operation]. *Nauka i ekonomika*, vol. 2, no. 4(16) (2009): 108-112.

Poddieryohin, A. M., Bilyk, M. D., and Buriak, L. D. *Finansy pidpriemstv* [Finance companies]. Kyiv: KNEU, 2004.

Rumiantsev, A. M., and Yakovenko, E. G. *Instrumentariy ekonomicheskoy nauki i praktiki* [Tools of economic science and practice]. Moscow: Znanie, 1985.

Slav'iuk, R. A., and Chyzh, N. M. *Upravlinnia strukturuvaniem vlasnoho kapitalu aktsionerykh tovarystv* [Office structuring equity joint stock companies.]. Kyiv: UBS NBU, 2009.

Vlasova, N. O., and Mykhailova, O. V. "Tsili ta zmist polityky formuvannia oborotnykh aktyviv torhovelnoho pidpriemstva" [Objectives and content of policy formation current assets of commercial enterprise]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, no. 2(12) (2010): 235-241.